

Érzelmek és érdekek

Inotai András

Sokak számára meglepetésként hatott, sőt megrökönyödést, esetenként heves tiltakozást váltott ki a brüsszeli bizottság múlt heti javaslattervezete a 2004. évi csatlakozásra esélyesnek tekintett tíz ország nagy részében, nem utolsósorban itthoni körökben. En inkább azon lepődtem meg, hogy vajon miért okozott meglepetést a tervezet olyan körökben, amelyeknek, ha tényszerűen és behatóan foglalkoznak Magyarország EU-integráció-jával és ismerik az EU-n belül zajló folyamatokat is, aligha szabadott volna alaptalan illúziókban ringatni magukat és a társadalmat. Legkésőbb attól a pillanattól, amikor az EU – szerintem helytelenül és akár öngyilkos módon is – a nagycsoportos bővítés mellett tette le voksát, a szakemberek számára világos volt, hol húzódnak az Európai Unió kompromisszumképességének kor-látai. Mint ahogy az is kezdettől fogva nyilvánvaló, hogy a tagjelöltek, mégpedig a mai állás szerint tizen egyszerre, szeretnének a klub tagjaivá válni és nem fordítva.

Ehhez képest a Bizottság által előterjesztett dokumentum – részletesebb elemzés alapján – akár még kedvezőbbnek is tetszhet, mint amit várni lehetett volna. Először is a Bizottságnak választania kellett a tagjelöltek számára azonnali egyenjogú pénzügyi feltételeket biztosító variáns és a 2004. évi bővítés nyitva tartása között. Helyesen az utóbbit preferálta, mint ahogy minden józan magyar elemzés is a 2004. évi tagság megvalósítását tartja elsőrendű célnak. A javaslattervezet nemcsak világos kiállítás a 2004. évi bővítés mellett, de a bővítéstől vonakodó, azt még mindig halasztani kívánó tagállamok számára is egyértelmű üzenet: eljött a politikai deklarációkban oly sokszor támogatott, valójában azonban sokak számára mindaddig komolyan nem vett bővítés órája. Kétségtelen, hogy első látásra a bizottsági

javaslat messze nem aknázza ki az EU teljes – de csak elviekben létező – pénzügyi mozgásterét. Hiszen a tagállami befizetések plafonjának (a GNP 1,27%-a) kihasználása esetén a tagjelöltek számára akár a javasolt támogatás kétszerese is rendelkezésre állna. Vagy azzal is lehetne érvelni, hogy a bővítés 2002-ről 2004-re történő halasztása az 1999 márciusában Berlinben jóváhagyott közösségi költségvetésből törölte a 2002. és 2003. évre előirányzott összegeket, ami mintegy 15,5 mrd. euró megtakarítást jelentett a tagállamoknak. Ezt pedig most – nagyvonalúan – hozzácsaphatnák a 2004-2006 között folyósítandó összegekhez. Csakhogy a mindennapi élet realitásai ennél jóval szűkebbre szabták a Bizottság mozgásterét. Ha nem akarta veszélyeztetni a bővítési folyamatot, akkor nem használhatta ki a fenti elméleti pénzügyi mozgásteret, mert az a választásokra készülő, még inkább azonban súlyos gazdasági problémákkal küzdő és a kasszát nagymértékben finanszírozó Németország bővítésellenes magatartását eredményezhette volna. Németország nélkül pedig biztosan nincs EU-bővítés. A szűkebb keretek újraelosztási kísérlete pedig azonnal a bővítés spanyol oldalú blokkolásához vezetett volna. Olyan dokumentumot kellett tehát „kiizzadnia” Brüsszelnek, ami a fenti feltételeket figyelembe veszi, és e kereteken belül próbálja a javaslatot a tagjelöltek számára is elfogadhatóvá tenni.

Mit is tartalmaz a bizottsági tervezet? Mindenekelőtt egyértelmű állásfoglalást a bővítési folyamat menetrendjének fenntartása mellett, és ezzel a jelenlegi tagállamok „bekényszerítését” ebbe a folyamatba. Ami a mezőgazdaságot illeti, joggal lehet kritizálni, hogy Brüsszel messze nem ad azonos feltételeket a tagjelölteknek. Az érem másik oldala azonban az, hogy egy

évvel ezelőtt a Bizottság még mereven elutasította azt, hogy a közvetlen agrártámogatások bármilyen formája is szóba kerülhetne új tagok csatlakozásakor. A közvetlen támogatásokra való jogosultság elutasítása eleve másodosztályú tagságot eredményezett volna. Aztán megtört a jég, az új tagok támogatásra való jogosultsága elismerést nyert. Továbbmenve: 2001 decemberében még az uniós farmerek támogatásának 10%-át tartották elfogadhatónak az új tagok esetében. Ezzel szemben a bizottsági javaslat már 25%-os induló szintet tartalmaz, ami 2006-ra 35%-ra emelkedik. Joggal kifogásolható, hogy ez még mindig édeskevés, és hogy az EU egyébként egyáltalán nem versenyképesebb mezőgazdasága versenyelőnyhöz jut az új tagok piacán. Csak-hogy a felszín alatt ennél sokkal keményebb játszma folyik a mezőgazdasági politika átfogó és kényszerű reformja körül, amiben éppúgy szerepelnek német, francia, holland stb. érdekek, mint amerikaiak vagy más nagy agrárexportőrökéi. Az új tagok egyenrangú támogatása bebetonozhatná a máris működésképtelen agrárpolitikát, és ezzel az európai integráció súlyos válságát, világgazdasági tévesztését idézhetné elő. Ez pedig aligha lehet célja az erős EU-ban érdekelt országoknak, így nem utolsósorban Magyarországnak. Az egyenlőtlen bánásmód részbeni kompenzálására Brüsszel jelentős támogatást ígér a vidékfejlesztés terén, ahol – tekintettel a majdani tagok nemzeti költségvetési koraikára – csak 20%-os kofinanszírozást javasol, és a pénz 80%-át az EU-kassza biztosítaná. Emellett fenntartható maradna a mezőgazdaság nemzeti támogatása, ami a jelenlegi tagállamokban tilos. Végül az EU által szubvencionált agrárexporttal szemben az új tagok szükség esetén kereskedelmi védőintézkedéseket is foganatosíthatnak.

Ami a regionális alapokat illeti, az EU jelenlegi nettó haszonélvezőivel megegyező helyzet 2007-től várható, vagyis a beilleszkedési-felzárkózási időszak három év. Itt is érvényesül azonban az alacsonyabb nemzeti kofinanszírozási követelmény, valamint, ha az ígéretek valóra válnak, a brüsszeli pénzekhez való könnyebb, kevésbé bürokratikus hozzájutás lehetősége. További előny, hogy az egyszerűbben megszerezhető és akár 85-90%-os közösségi hozzájárulást lehetővé tevő kohéziós alap a regionális kereteken belül 30%-ot tesz ki, szemben a kevésbé fejlett jelenlegi tagállamokra vonatkozó 18%-kal.

Összességében: ha a jelenlegi brüsszeli javaslat fogja képezni a pénzügyi fejezetekről való tárgyalás alapját, és ha Magyarország népességének arányában részesül a rendelkezésre álló pénzekből, úgy 2004 és 2006 között évente és sorrendben 1,4, 1,8 és 2,1 milliárd euróhoz juthat. Ez ugyan összecszerűen kevesebb, mint a jelenlegi nettó haszonélvezőknek juttatott transzfer, de 7-10-szerese annak, ami az előcsatlakozási alapokban rendelkezésünkre áll.

Egy dolog azonban az, hogy mennyi pénzt sikerül kialkudnunk. Egy másik, és jóval fontosabb kérdés, hogy mennyi pénzt is tudunk valójában hatékonyan felhasználni? Biztos vagyok abban, ha ma akárcsak az induló, 1,4 milliárd eurós összeg is rendelkezésre állna, igen nagy gondban lennénk az elköltését illetően. Ezért a felháborodás, sőt a demagóg és populista indulatok gerjesztése helyett célszerű a helyzetet és a magyar mozgásteret józanul elemezni. Ennek három eleme van.

Először is tárgyalni kell az EU-val arról a javaslatról, ami majd a tizenötök közös pozíciós papírjában testet ölt. Le kell szögezni, hogy az, amit a múlt héten megismertünk, még nem feltétlenül ez a dokumentum. Ez csak a Bizottság javaslattervezete, amit minden bizonnyal alaposan megvitatott a tagállamok képviselőivel. De a tagállamok csak a most következő hetekben alakítják ki saját hivatalos álláspontjukat, és ezek ütköztetését követően jön létre az EU végleges tárgyalási álláspontja. Csak remélni lehet, hogy az nem lesz kedvezőtlenebb a jelenlegi dokumentumnál. A magyar tárgyalási pozíció meglehetősen szűk, de nem nulla. Ezzel kapcsolatban sürgősen el kell oszlatni egy félreértést: az EU-kasszához való teljes körű és azonos jogú hozzájutás egy „bevezető”, felzárkóztató időszak eredményeként valósul meg. Ez a szakasz nem tekinthető másodosztályú tagságnak, hiszen a folyamat végén egyenrangú viszonyok jönnek létre. Amiről azonban tárgyalni érdemes és kell is, az (a) a belépés pillanatában meghatározott induló szint (ezt szeretnénk emelni); (b) a felzárkóztató szakasz hossza (ezt szeretnénk rövidíteni); (c) az átmeneti periódusban alkalmazható sajátos eszközök és egyéb címen szereshető közösségi kedvezmények; végül pedig (d) a közösségi kasszához való magyar hozzájárulás hasonlóan fokozatos „felzárkóztatása” (itt, értelemszerűen a minél alacsonyabb induló összegben és a minél hosszabb ideig tartó „felzárkóztatásban”

vagyunk érdekeltek). A 2004. évi tagsággal kapcsolatos tárgyalási stratégia és taktika kialakítása mellett azonban súlyos hiba lenne elfeledkezni arról, hogy az EU 2007-től új költségvetést indít, amelynek keretszámait és a támogatás alapcéljait, feltételeit és eszközeit 2005 végéig kell, hogy meghatározza. Az ebben a munkában való aktív részvétel és a megfelelő magyar érdekvédelem kezdettől fogva jóval fontosabb, mint néhány millió euróról való vitatkozás 2002-ben. De ugyanez vonatkozik a mezőgazdasági kifizetésekre is, hiszen aligha valószínű, hogy 2006 után az EU – mind belső, mind külső (WTO) kényszer hatására – fenn tudná tartani a jelenlegi agrártámogatási rendszert.

Másodszor és alapvetően ki kell építeni azt a magyar rendszert, amely hatékonyan és gyorsan tudja fogadni a megnyíló EU-forrásokat. Ha ez nem történik meg, akkor nemcsak hiábavaló „ugrálás” a kedvezőbb pénzügyi feltételek kiterjesztése, de még kontraproduktív is, hiszen az ország azt bizonyítaná be, hogy alkalmatlan a pénzek felhasználására. Nem kétséges, hogy az igazi másodosztályú tagságot ilyen helyzet jelentené (és betonozná be). Mielőtt tehát túlságosan elragadna minket a nagy nemzeti hév, meg a történelmi sérelemmel szembeni tiltakozás, önkritikusan meg kell állapítanunk, hogy az elmúlt években éppen azokon a területeken halmozódtak fel a legnagyobb problémák, vagy volt a kormányzati tevékenység kifejezetten felkészülésellenes, ahol az uniós erőforrások oroszlárésze várható. Részben joggal sértettnek érzi magát a kormány, hogy 160-200 milliárd forint helyett Brüsszel csak 40-50 milliárd forintot szán a magyar gazdák közvetlen jövedelemtámogatására, miközben elfeledkezik arról, hogy egy évtized alatt – a katasztrofális és ideológiai indíttatású agrárpolitika hatására – 1400 milliárd forint volt az ágazat jövedelemvesztése. A legutóbbi évek háborús pusztítást meghaladó és a gazdaságon messze túlterjedő, ezért nem is mérhető káraitól nem is beszélve. No meg arról, hogy három év alatt képtelenek voltunk felállítani a SAPARD intézményi rendszerét, ami miatt nemcsak mintegy 110 millió eurótól estünk el, de jó érvet szolgáltathattunk azon brüsszeli hivatalnokoknak, akik a most megjelent dokumentumban szereplő szerény számokat joggal indokolták azzal, hogy minek pénzt ígérni valakinek, ha bebizonyította, hogy a jóval kevesebb felszívásának feltételeit sem tudja teljesíteni. Ami pedig a

regionális alapok felszívóképességét illeti, az utóbbi évek recentralizációs gyakorlata, az önkormányzatok „kiskorúsítása”, a helyi jövedelmek elvonása és a központi újraelosztás szerepének erősítése kifejezetten ellentétes az EU-pénzekhez való hozzájárulás elemi feltételeivel.

Az már csak „gondolatkísérlet”, hogy nem lehetett-e volna viszonylag jelentős speciális összegekhez jutni, ha a szerencsétlen sorsú és az Európai Unióban nem regionális stabilitási, hanem kockázati tényezőnek tekintett státusztörvény helyett azzal érvelünk, hogy a 2004. évi csatlakozás következtében Magyarországnak leg-alább négy nem EU országgal lesz közös határa. Ezzel a földrajzi helyzettel (adottsággal) csak mi rendelkezünk, ami jó alapot teremthetne (teremthetett volna) arra, hogy az EU pénzt különítsen el a határmenti együttműködés fejlesztésére, ami az európai stabilitás kulcsfontosságú eleme. Ha a regionális és strukturális pénzekből le lehetett csípni 2,4 mrd eurót a szlovákiai és a litvániai elavult atomerőmű bezárására, valamint az észak-ciprusi felzárkóztatásra, akkor alighanem belátható, hogy az EU leendő közös külső határszakaszai mentén kiépülő széleskörű együttműködés (ami ráadásul zömmel reménybeli EU-országokat érintene) is lehet ilyen nagyságrendű összeurópai érdek. Arról nem is beszélve, hogy jóval többet nyújthatna a határmenti területen élőknek – itthon és határainkon túl – mint az, amit a státusztörvény legoptimistább változata is ígér(ne).

Végül a közép-európai „egységfrontról”, ami természetesen nem létezik. Sőt, Magyarország számára kifejezetten életveszélyes lenne, ha EU-csatlakozását például a lengyelekhez kötné. Évtizedes stratégiahiány és sorozatos politikai aggályok és félmegoldások következtében az Európai Unió belemanőverezte magát egy olyan bővítési modellbe, ami, ha megvalósul, igen súlyos és negatív hatása lehet az Unió belső kohéziójára, a kevésbé felkészült új tagokra, de az összeurópai stabilitásra is, mert hosszú időre szentesítheti az első bővítés utáni választóvonalat Európán belül. Nem hihető, hogy ezt a veszélyt Brüsszel és a tagállamok ne érzékelnék. De most már, a tárgyalások utolsó, döntő szakaszában nem tudnak kihátrálni a saját maguk teremtette helyzetből. Cinikusan hangzik, de kiutat – többek között – az jelentene, ha valamely tagjelölt (vagy akár több is) elutasítaná az EU április-májusra várható közös pénzügyi tervezetét. Pontosabban

nem is az adott ország(ok) politikusai és tárgyalói feküdnének keresztbe, hanem adott ország(ok) társadalma. Akkor pedig más lenne a bővítés forgatókönyve, de az elosztható pénz összege is. Már azok számára, akik az EU-n belül, nem pedig azon kívül keresik az életet (meg az igazságot). Érdemes a magyar állampolgárok agyába vésni, hogy az EU-n kívüli élet Európán és a fejlett világon kívüli életet is jelent. Remélem, hogy a magyar társadalom zöme számára ez az út jóval kevésbé lenne elfogadható, mint a Bizottság esetenként mégoly jogos kritikával is illethető javaslatai.

* * * * *